

Γ. Γρατζιώτης

Χ. Δαραδήμος

Ν. Στέφος

ΣΚΠ.

ΣΚΟΠΟΙ ΤΗΣ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ

Αν και δεν θέλω ν' ασχοληθώ με το πως αντιμετωπίστηκε το πρόβλημα της Καλλιτεχνικής Παιδείας μέσα στην Ιστορία των Πολιτισμών, θα αναφερθώ σ' ένα νόμο των αρχαίων Μυτιληναίων, όχι με την πρόθεση να κάνω μιάν εισαγωγή "καρικευμένη" με το ... "πνεύμα των αρχαίων ημών Προγόνων" αλλά για να δείξω την υποκρισία της δικής μας εποχής στο πρόβλημα αυτό.

Πρόκειται λοιπόν για τον νόμο των Μυτιληναίων σύμφωνα με τον οποίον όσοι πολίτες παρανομούσαν, αντί φυλάκισης, καταδικάζονταν να μείνουν αμαθείς και άμουσοι.

Αν υπήρχε ένας τέτοιος νόμος σήμερα που να στερεί από τον κατάδικο την συμμετοχή του στη Γνώση ή στη Τέχνη σίγουρα θα τον συνδέαμε με τα "δικαιώματα του ανθρώπου", θα επαναστατούσε η "ευαισθησία" μας και θα αποκαλούσαμε τον νόμο, νόμο βάρβαρο.

Τέτοιος βάρβαρος νόμος σήμερα δεν συμβαίνει να υπάρχει πουθενά, συμβαίνει όμως, στην Τέχνη, να μην μετέχουν όχι μόνο οι κατάδικοι αλλά και οι ... νομοταγείς.

Η "ευαισθησία" μας όμως δεν ξύπνησε ακόμα και βρίσκω εδώ την υποκρισία μας, την Βάρβαρη υποκρισία μας.

Και μιλώ για υποκρισία γιατί είμαι βέβαιος πως δεν πρόκειται για άγνοια της αναγκαιότητας της καλλιτεχνικής αγωγής αλλά για σκόπιμη εξοστράκισή της από το χώρο της γενικής Παιδείας. Κι' αυτό, γιατί ευτυχώς, δεν είμαστε οι πρώτοι που θ' ασχοληθούμε με την αναγκαιότητα και τους σκοπούς της Καλλιτεχνικής παιδείας. Έχουν ασχοληθεί πολλοί, πριν από μας, και με πολύ πιο σημαντικές μελέτες του θέματος, έχουν γραφεί χιλιάδες τόμοι σ' όλες τις γλώσσες του κόσμου κι' ίσως είναι αυτό το πιο ενθαρρυντικό για μας και για την ανθρωπότητα.

Παρ' όλα αυτά και για ... παρηγοριά μας, σχετικά με την σπουδαιότητα της Καλλιτεχνικής Παιδείας στην ανάπτυξη της προσωπικότητας του παιδιού, ελάχιστοι θα ήσαν εκείνοι που δεν θα'χαν τίποτα να πουν. Εκείνο όμως που μας στεναχωρεί, είναι πως αποφεύγουν, μαζί με την σπουδαιότητα, να τονίσουν και το αναντικατάστατο του ρόλου της, τόσο για την πνευματική ωρίμανση του παιδιού, όσο και για την εξέλιξη του ανθρώπου σαν Βιολογική - Κοινωνική οντότητα.

Οι υπεύθυνοι του γενικού προγραμματισμού της Παιδείας, εδώ και δεκαετίες, επέμεναν στην ανεπαρκή προσέγγιση του θέματος μέσα από παλιές αξίες, λες κι' είχε σταματήσει γι' αυτούς η σκέψη να εξελίσσεται.

Αξίες που τις χρησιμοποιούσαν σαν υπνωτισμένοι, χωρίς να είναι σε θέση να τις ανανεώνουν παρά τις συχνές αλλαγές που έκαναν στο εκπαιδευτικό σύστημα.

Επέμεναν να θεωρούν ακόμα την Τέχνη προσκολλημένοι στην Πλατωνική ή και στην Εγγελιανή παράδοση. Επέμεναν να την θεωρούν πάντα σαν αντανάκλαση άλλοτε μιάς εξωτερικής πραγματικότητας, άλλοτε της εσωτερικότητας του ανθρώπου ή ενός κόσμου ιδεών.

Μέσα από τους σκοπούς της Καλλιτεχνικής Παιδείας, όπως τους όριζαν συνήθως στα εκπαιδευτικά προγράμματα και τις παιδαγωγικές διατριβές τους, αποδείχεται πως θεωρούν την Τέχνη απλώς σαν μορφή γνώσης που δίνεται με εικόνες όπως π.χ. η φιλοσοφία σαν μορφή γνώσης που δίνεται με έννοιες. Έτσι γι' αυτούς, η Τέχνη νοείται σαν αντανάκλαση μιάς ήδη πραγματοποιημένης πραγματικότητας.

Σάν τέτοια λοιπόν αντανάκλαση, σαν τέτοια μέθοδος μετάδοσης της γνώσης, φαντάζονται ότι μπορεί να υποκατασταθεί ο ρόλος της και με την αφηρημένη γλώσσα των ιδεών.

Υποβαθμίζουν τον πραξιακό χαρακτήρα της Τέχνης, δεν σκέπτονται ότι η Τέχνη, κυρίως σαν πραξιακή εμπειρία περιέχει το στοιχείο της Γνώσης, δεν σκέπτονται ότι η Τέχνη είναι στιγμή πραγματοποίησης καινούργιων και πρωτόφαντων καταστάσεων και ότι σαν τέτοια εμπειρία παρέχει στον άνθρωπο, όχι μόνο την γνώση του "μανθάνειν ... μεμαθημένα" αλλά και μιά γνώση πιά ευχάριστη και πιά ελπιδοφόρα, την γνώση της ανακάλυψης και δημιουργίας καινούργιων σχέσεων και πραγμάτων, την Γνώση που κατ'εξοχή χαρακτηρίζει την "ανθρώπινη ιδιότητα", τον άνθρωπο σαν οντότητα ικανό να εξελίσσεται μόνο μέσω της δημιουργικής πράξης, και επομένως μόνο μέσω αυτής να υπάρχει. Είναι αυτό που ο Μπρεχτ προβάλλει σαν ενεργητική στιγμή της δημιουργίας, αυτό που ο Φύσερ ορίζει σαν αναγκαιότητα της Τέχνης, την ανάγκη δηλαδή του ανθρώπου να γνωρίζει και ν'αλλάζει τον κόσμο μέσω της δημιουργικής πράξης, μέσω της εργασίας τελικά, όπως την ορίζει ο Μάρξ.

Με την αντίληψη λοιπόν που έχουν για την φύση της Τέχνης θεωρούν την καλλιτεχνική αγωγή σαν ένα μόνο μέσο μόρφωσης, και εν πάσει περιπτώσει διάφορη της πνευματικής αγωγής.

Εξ'αυτής της διαφοράς δεν αναγνωρίζουν σαν σκοπό της αισθητ. αγωγής την πνευματική ωρίμανση του ανθρώπου αλλά λένε ότι σκοπός της είναι να καταστήσει το παιδί και γενικά τον άνθρωπο ικανό να κατανοεί τον φυσικό, κοινωνικό και πνευματικό κόσμο "αισθητικώς" και να

τον εκφράζει "καλλιτεχνικώς".

Αν και συμπληρώνουν συχνά ότι η αισθητική αγωγή "συμβάλλει" στην διάπλαση του ανθρώπου σαν ψυχοφυσικού όντος, όπως σας είπα και πιό πριν, μιλάνε μόνο για συμβολή και όχι για τον αναντικατάστατο ρόλο της.

Έτσι παρά τις υμνολογίες, για το "έκτακτο" το "εξαίρετο" και το "θείον" της Τέχνης, όταν το πρόβλημα της Καλλιτεχνικής Παιδείας έρχεται να αντιμετωπισθεί ... "προσγειώνονται" και βρίσκουν πως πρέπει να δώσουν προτεραιότητα στις "βιοτικές" ανάγκες της κοινωνίας.

- Βλέπετε, γι' αυτούς η Τέχνη είναι μόνο κοινωνική ανάγκη, δεν είναι και βιολογική. Λες και η βιολογική υπόσταση του ανθρώπου μπορεί να θεωρηθεί και ως μη κοινωνική, λες και ο άνθρωπος μπορεί να υπάρξει και ως μη κοινωνικό όν.

Ούτε τον Αριστοτέλη δεν θέλησαν να ... καταλάβουν.

Πέραν αυτού, βρίσκουν πως είναι εξάλλου εξαιρετικά δύσκολη υπόθεση η μετάδοση των μορφωτικών αγαθών της καλλιτεχνικής Παιδείας μέσω της αγωγής, άλλοτε από δυσκολίες καθαρά πρακτικής φύσεως, για το ξεπέραςμα των οποίων εντούτοις, τίποτα δεν έκαναν ποτέ κι άλλοτε από δυσκολίες που προκύπτουν τάχα από το ιδιόμορφον της φύσης της τέχνης.

Ειδικότερα αυτές οι αντιλήψεις να πως εκφράσθηκαν σαν σκοποί της Καλλιτεχνικής Παιδείας από τους φορείς τους και πόσο διαστρεβλωτικά και αποθαρρυντικά επέδρασαν:

(Σας μεταφέρω μερικά δείγματα από την Γενική Παιδαγωγική του Αντωνίου Τσιρίμπα.

Διδάκτορας Φιλοσοφικής Σχολής Πανεπιστημίου Μονάχου
Επίτιμου Γενικού Διευθυντού
Μαρασλείου Παιδαγωγικής Ακαδημίας.)

Οι υμνολογίες:

"Εις τους τελευταίους χρόνους η καλαισθητική μόρφωσις αποτελεί εσωτερικήν ανάγκην του ανθρώπου, διότι ούτος εις την μουσικήν, την ποίησιν, το θέατρο, τον Κινηματογράφον, την Ζωγραφικήν, τον Χορόν και γενικώς εις την Τέχνην ζητεί την ψυχαγωγίαν και την απολύτρωσιν του εκ της μηχανοποιήσεως της ζωής την οποίαν επέφερεν η εξέλιξις της Βιομηχανίας και της Τεχνικής ..."

Η αποθάρρυνση. "Η πλήρης όμως πραγμάτωση του σκοπού τον οποίον επιδιώκει αυτή -η αισθ. αγωγή- δεν είναι δυνατή εις όλα τα άτομα, καθ' όσον είναι αποτέλεσμα πολλών παραγόντων και ιδία της εσωτερικής δομής των ατόμων ... κ.τ.λ."

"Όλα τα άτομα και όλοι οι λαοί δεν είναι εκ φύσεως εξ' ίσου προικισμένοι διά μίαν ανύψωσιν εις τα ανώτερα επίπεδα μιας καλλιτεχνικής μορφώσεως. Αλλά και όλα τα περιβάλλοντα, τα φυσικά, τα κοινωνικά και πνευματικά δεν ευνοούν μίαν τοιαύτη άνοδον, διότι πολλά εκ τούτων στερούνται των βασικών προϋποθέσεων, δηλ. του φωτός, του ηλίου, των φυσικών καλλωνών κλπ".

"... το αυτό ισχύει και εις την προσπάθειαν του σχολείου δια την πραγμάτωσιν της αισθητικής αγωγής των τροφίμων του, καθ' όσον όλοι οι μαθητές δεν είναι προικισμένοι με την αίσθησιν του ωραίου, αλλά σπάνια είναι αι περιπτώσεις εξαιρετικής καλλιτεχνικής ιδιοφυΐας ...".

Όπως βλέπετε εδώ συμβαίνει κάτι ανάλογο με αυτό που συνέβαινε πριν λίγα χρόνια και με τα άλλα είδη σπουδών. Υπήρχε η άποψη ότι το παιδί πρέπει να έχει ταλέντο, κλίση για να σπουδάσει. Αρκούσε να πούμε "το παιδί δεν παίρνει τα γράμματα" για να κρύψουμε όλα τα κουσούρια της αγωγής, και όχι μόνον αυτής. -Ελάχιστοι ήταν εκείνοι που σπούδαζαν τότε-.

Τελικά όπως αποδείχτηκε πως όλα τα παιδιά μπορούν να μάθουν γράμματα, δεν μένει παρά να αποδείξουμε πως όλοι μπορούν και πρέπει να κάνουν Τέχνη.

Για μας αυτή η δυνατότητα του ανθρώπου η απαλλαγμένη από την φιλολογία και την αποθαρρυντική μυθοποίηση του ταλέντου ας είναι αναμφισβήτητη.

Η δυνατότητα των Παιδιών εξάλλου στο να σχεδιάζουν απλά, χωρίς συστολές, παρά τις ιδιαιτερότητες, αυτή η τόσο κοινή ικανότητα σε όλα τα παιδιά του κόσμου είναι μία ακόμα μαρτυρία για τις πεποιθήσεις και τους σκοπούς μας.

Το γεγονός ότι κάποτε, η ικανότητα αυτή του παιδιού σταματά να εξελίσσεται, δεν οφείλεται παρά σε περιβαλοντικές αιτίες που εξαρτώνται άμεσα από τον κόσμο των μεγάλων, που αναγκάζει το παιδί με τρόπο βάνουσο ν' απαρνηθεί την φύση του προκειμένου να παίξει σωστά τον ειδικό ρόλο που ειδικά γι' αυτό πριν καλά καλά γεννηθεί του έχουμε ετοιμάσει. Έναν ρόλο επιθανάτιο.

Δεν υποστηρίζω φυσικά πως όλοι πρέπει να γίνουν καλλιτέχνες με

τη στενή έννοια του όρου, αλλά πως θα υπάρχουν και καλλιτέχνες επειδή θα υπάρχουν γύρω τους, άνθρωποι που θα μπορούν και θα πράττουν και Τέχνη.

Σχετικά μ' αυτό θέλω να σας πω τη σκέψη του Ιταλού σημειολόγου Umberto Eco, που αναφέρεται στη κρίση των Καλών Τεχνών και στο δικαίωμα όλων των ανθρώπων να πράττουν τέχνη.

Λέει: "Αν το σκεφτούμε καλά, αυτή η έλλειψη γενικής άσκησης" εννοεί πάνω στις Τέχνες, "είναι εκείνη στην οποία οφείλεται η κρίση των Καλών Τεχνών: Δραστηριότητες που δικαιωματικά θα έπρεπε να ασκούνται από όλους, εδώ και μερικές χιλιετίδες ασκούνται μόνο από εξουσιοδοτημένους μάγους που λέγονται καλλιτέχνες. Δεν είναι τυχαίο ότι οι Τέχνες που περισσότερο καταλαβαίνει ο κόσμος είναι εκείνες στις οποίες οι θεατές έχουν μιάν ελάχιστη πραξιακή εμπειρία. Το τραγούδι, γιατί όλοι λίγο πολύ τραγουδάμε, η λογοτεχνία γιατί όλοι λίγο πολύ μιλάμε και γράφουμε.

Σ' αυτές τις περιπτώσεις, η ανωτερότητα των άλλων, εννοεί των λογοτεχνών, "γίνεται αντιληπτή στο μέτρο που δεν απομακρύνεται από την προσωπική μας εμπειρία κτλ."

Εκείνο που έχει σημασία εδώ, αν κάποιος ήθελε να διαφωνήσει με τον Eco με οποιονδήποτε τρόπο, και για τους παραλληλισμούς που κάνει μεταξύ πλαστικών τεχνών, λογοτεχνίας, μουσικής κτλ. παραμένει το γεγονός ότι βλέπει την Τέχνη δικαιωματική, πραξιακή ενασχόληση όχι μόνο των καλλιτεχνών αλλά όλων των ανθρώπων.

Σας ανέφερα τον Eco και δεν είναι ο μόνος. Είναι πάρα πολλοί αυτοί που έχουν την ευγένεια είτε άμεσα είτε έμμεσα να υποστηρίζουν πως είναι ανάγκη, να πράξουν όλοι οι άνθρωποι τέχνη, κι' όχι μόνο αυτό, αλλά έχουν και την διαύγεια της ειλικρίνειας να βλέπουν μόνο μέσω της δημιουργίας την λύτρωση της Ανθρωπότητας.

Θα σας αναφέρω και για κάποιον άλλον που το ίδιο πράγμα υποστήριξε με τραγικό πάθος. Τα λόγια του είναι απλά "... Ο Καλλιτέχνης αυτό που ζει και που αισθάνεται είναι ένα πραγματικά θείο δώρο, και γιατί να λέμε μόνο για τον καλλιτέχνη εφ' όσον έχουμε πει πως ο κάθε άνθρωπος έχει την δυνατότητα να γίνει καλλιτέχνης ...".

Πρόκειται για κουβέντες του Σαραφιανού που οι περισσότεροι από σας θα τον έχετε γνωρίσει. Για μένα πριν διαβάσω κάποιες απομαγνητοφωνιμένες συζητήσεις ήταν ένα όνομα, όταν τις διάβασα βρήκα μιάν αγάπη που ζεσταίνει ανθρώπους, ζουζούνια και λιθάρια, βρήκα κουβέντες που σε κάνουν να ζεις.

Στο όνομα λοιπόν της ευθύνης, για την καλλιέργεια που θα παρέχομε στον αναπτυσσόμενο άνθρωπο, στο όνομα σεβασμού που οφείλουμε στην προσωπικότητα κάθε παιδιού, στο όνομα του πολιτισμού που συνεχώς ανατέλλει και θα ανατέλλει, θα έλεγα: Να το μόνο μέσο για να πλαστούν οι άνθρωποι - δημιουργοί. Η πραξιακή επαφή με την Τέχνη.

Έχοντας πάντα υπ'όψη το δημιουργικό χαρακτήρα της τέχνης, όπου δημιουργία δεν είναι πράξη κοινή, όπου δημιουργία σημαίνει, μετά από κριτική στάση και εποπτεία μιάς δοσμένης ολότητας, την ελεύθερη δράση του ανθρώπου για πραγμάτωση μιάς νέας πραγματικότητας, απαραίτητης για την υπόστασή του, αναρωτιέμαι τι θα σήμαινε για την γενική παιδεία η καλλιτεχνική αγωγή.

Θα έπρεπε φυσικά να σημαίνει μιά δραστηριότητα που οπωσδήποτε θα προϋπόθετε κριτική στάση και επόπτευση από μέρους του μαθητή πάνω στα μέσα και στο χώρο που θα δρούσε, συγχρόνως θα σήμαινε ελευθερία βούλησης και δράσης του μαθητή για την επίτευξη κάποιου σκοπού που επίσης ελεύθερα θα είχε επιλέξει.

Τέτοιου είδους όμως δραστηριότητα στο υπόλοιπο φάσμα της αγωγής ξέρουμε καλά όλοι μας πως δεν ευνοείτε μέσα στα σχολεία.

Ο δάσκαλος - πομπός, ο μαθητής - δέκτης, η γνώση αποστηθισμένη απευθείας στον εγκέφαλο του μαθητή, λες και πρόκειται για προγραμματισμό κομπιούτερ, η κατατεμαχισμένη γνώση μέσα από τα καθημερινά προγράμματα, η ασύνδετη με τη ζωή έξω από το σχολείο, η έκτακτη γνώση, η αδιάφορη για τη φύση του παιδιού, είναι κάτι εντελώς διάφορο από αυτό που θα σήμαινε η Καλ. αγωγή, δηλαδή πράξη δημιουργίας.

Και αναρωτιέμαι πάλι· είναι ή δεν είναι σκοπός της γενικής παιδείας να κάνει τον άνθρωπο φορέα και δημιουργό πολιτισμού; Όπου πολιτισμός δεν σημαίνει σύνολο αποκρυσταλλωμένων γνώσεων, αλλά μιά ζωντανή πραγματικότητα που συνεχώς αλλάζει μέσω της δημιουργικής πράξης του ανθρώπου, μέσω του δημιουργού της.

Αν θέλουμε ν'αναγνωρίσουμε λοιπόν ένα τέτοιο ρόλο για την γενική παιδεία, τόν ρόλο που να κάνει τον άνθρωπο φορέα και δημιουργό πολιτισμού, τότε δεν μένει παρά να παραδεχτούμε όλοι τον αναντικατάστατο ρόλο της Καλ. αγωγής, μέσα στο υπόλοιπο φάσμα της εκπαίδευσης.

Τι σημαίνει όμως δημιουργική διαδικασία στο σχολείο; Τι σημαίνει άνθρωπος - δημιουργός πολιτισμού;

Δημιουργός δεν είναι ο τάχα πολυμαθής που μπορεί κάθε φορά να κάνει επίδειξη της γνώσης του. Δεν είναι ο εξειδικευμένος εργάτης ή επιστήμονας, ο κλειδαμπωμένος στην κάμαρη της εξειδίκευσης και μονομεριάς του.

Δεν είναι ο ανυποψίαστος επισκέπτης τούτης εδώ της ζήσης, ο ικανοποιημένος από μερικές μικροαπολαύσεις της καθημερινότητας.

Δεν είναι ο ανταγωνιστής που ανεβαίνει με κάθε τρόπο τα σκαλοπάτια μιάς εγκατεστημένης κοινωνικής ιεραρχίας.

Δεν είναι αυτός που μεταφράζει την αντικειμενικότητα σε μιά ικανότητα ψυχρής υπολογιστικής λογικής.

Δεν είναι ο δούλος σε αφέντες, μήτε ο αφέντης σε δούλους.

Είναι ο άνθρωπος "ποιητής" συνεργάτης και συμμετοχος στην οικοδόμηση ενός κόσμου σύμφωνα με τις πραγματικές ανάγκες του ανθρώπου. Άνθρωπος ελεύθερος, πλάστης της ζωής του, που καθορίζει μαζί με τους συνανθρώπους του την πορεία του κόσμου.

Έτσι όταν λέμε ότι μέσω της Τέχνης πρέπει να φτιάξουμε δημιουργούς, όπως σας είπα και πιά πριν, δεν μπορούμε να εννοούμε ότι ο ρόλος των Καλλιτεχνικών μαθημάτων στο σχολείο και γενικά ο ρόλος της τέχνης στην εκπαίδευση είναι να φτιάξουμε όλους τους μαθητές "καλλιτέχνες" με την στενή έννοια του όρου. Ούτε ακόμα να τους μάθουμε και λίγη ... ζωγραφική.

Ο ρόλος των καλλιτεχνικών μαθημάτων είναι πολυδιάστατος και αφορά όχι στενά το παιδί-μαθητή και μάλιστα στην ώρα του μαθήματος της τέχνης που θα υπάρχει στο πρόγραμμα, αλλά το παιδί-άνθρωπο-δημιουργό που αναπτύσσεται.

Η ενασχόληση με την τέχνη στην παιδεία σημαίνει μιά άσκηση κριτικού πνεύματος, ελεύθερης επιλογής. Είναι άσκηση ελευθερίας, είναι μιά άσκηση αγάπης γι' αυτό που θέλουμε να φτιάξουμε.

Ο μαθητής αφοσιώνεται στο έργο του, τόσο μέχρι που το αγαπά, τόσο μέχρι που γίνεται ένα μ' αυτό, τόσο που δεν θα το εγκαταλείψει αν δεν το ολοκληρώσει. Και είναι φανερό τι σημαντικό στοιχείο είναι ο εθισμός του μαθητή στο να ολοκληρώνει το έργο του, οποιοδήποτε πιά έργο κι αν έχει να πραγματώσει.

Όλες αυτές τις προϋποθέσεις - συνθήκες - καταστάσεις - λειτουργίες που αναπτύσσονται στο μαθητή την ώρα που ασχολείται με την τέχνη, και τελικά αυτή η αγάπη για το έργο, δεν γίνεται παρά να τον κάνει όχι μόνο να θέλει να το ολοκληρώσει αλλά ακόμη περισσότερο να θέλει να το τελειοποιήσει.

Η προσπάθεια για τελειοποίηση, μαζί μ'όλα τ'άλλα, κάνει προσεχτικό τον μαθητή στη σκέψη, του αναπτύσσει την διάθεση για ικανότητα στη χρήση των υλικών και των εργαλείων, τον κάνει να "υπομένει" αγόγγιστα τις δυσκολίες, να αντιμετωπίζει μεθοδικά τα προβλήματα και να προχωρεί σταθερά προς την λύση τους.

Η χρήση των υλικών και των εργαλείων, πέρα από την ανάπτυξη ικανοτήτων και δεξιοτήτων τον φέρνει σε άμεση επαφή με την Φύση, με το περιβάλλον του, μ'αυτό που υπάρχει και κινείται γύρω του.

Μ'αυτό τον τρόπο ο μαθητής προσεγγίζει την πραγματικότητα αρχίζει να την καταλαβαίνει έτσι που να την κάνει δική του, έτσι που αργότερα ο ίδιος θα την διαφοροποιήσει.

Σ'όλη αυτή τη δημιουργική διαδικασία πραγμάτωσης του έργου του ο μαθητής γίνεται ερευνητής, εφευρέτης. Αναζητάει μεθόδους και τρόπους προκειμένου να κάμει πράξη και αντικείμενο τις προθέσεις του. Μ'αυτή τη διαδικασία αποκτά γνώσεις και, ταυτόχρονα, χρησιμοποιεί τις γνώσεις του στην επιτέλεση του σκοπού του.

Έτσι ο ρόλος της τέχνης στη παιδεία πλαταίνει πολύ περισσότερο από το ρόλο του να μάθουν απλώς τα παιδιά να ζωγραφίζουν.

Αν τα Μαθηματικά βρίσκουν εφαρμογή σ'όλες σχεδόν τις επιστήμες, προσφέροντάς τους ένα σώμα αρκετά αφηρημένο, έτσι που να γίνεται εύπλαστο ζυμάρι στον επιστήμονα μιάς συγκεκριμένης ειδικότητας, η Τέχνη προσφέρει την ανάπτυξη μιάς διαδικασίας - λειτουργίας αρκετά συγκεκριμένης που βρίσκει εφαρμογή και στον πιο αφηρημένο θεωρητικό χώρο κάθε επιστήμης.

Ακόμα θα έπρεπε ν'αναφέρουμε πως τόσο η διαδικασία της δημιουργίας όσο και το προϊόν, το έργο της τέχνης, διέπονται και ενέχουν νόμους που υπάρχουν, ξεκινώντας από τα Μαθηματικά και καταλήγοντας ανεπιφύλακτα στη γυμναστική, σε όλους τους άλλους τομείς, στο περιεχόμενο όλων των άλλων μαθημάτων.

Μέχρι τώρα αναφέρθηκα στους σκοπούς της Καλλιτεχνικής αγωγής έχοντας κατά νου μόνο τον χαρακτήρα της Τέχνης, σαν πράξη δημιουργίας.

Θεωρώ όμως απαραίτητο να αναφέρω και μιá άλλη την ιδιαιτερότητα, που έχει τις συνέπειες της και στη παιδεία.

Η τέχνη είναι η μόνη δραστηριότητα του ανθρώπου, η μόνη έλλογη δραστηριότητα, που μ'αυτή καταπιάνεται και με πράγματα για τα οποία ο ορθός λογισμός δεν έχει ακόμα αποφανθεί, και τα οποία εν τούτοις δρουν στις αισθήσεις του.

Εδώ δεν κάνω, φυσικά, νύξη για κάτι το υπερβατικό, θέλω να πω όμως, ότι, άσχετα με τα επιστημονικά δεδομένα, η τέχνη είναι ταυτόχρονα με τον δημιουργικό της χαρακτήρα και νύξη για το απλησίαστο, για το μη γνωστό, είναι ένας πρόδρομος της γνώσης, ένας τρόπος διείσδυσης στα άγνωστα πεδία της απειρότητας του κόσμου.

Αυτό όπως σας είπα δεν αφαιρεί από την τέχνη ούτε τον δημιουργικό χαρακτήρα της ούτε της αποδίδει αναγκαστικά κάτι το υπερβατικό. Έχει όμως να κάνει με την φύση του ανθρώπου, πράγμα που αντανακλάται ακόμα και στην καθημερινή του ζωή με χίλιους τρόπους. Βλέπουμε τον άνθρωπο να θέλει να παίξει με το μη προδιαγραμμένο, σ'ένα ριψοκίνδυνο παιχνίδι με το άγνωστο. Τα χαρτιά, τα ζάρια μα και όλα γενικά τα παιχνίδια με τα οποία τον βλέπουμε να περνά τις ώρες του μαρτυρούν αυτή του την τάση. Μιά περιπέτεια που ασφαλώς δεν είναι περιπέτεια για την περιπέτεια. Τίποτα στη φύση δεν εκδηλώνεται σαν αυτοσκοπός.

Είναι τα ταξίδια της φαντασίας μας. Πάντα κάτι ψάχνουμε να βρούμε. Μοιάζουμε μ'αυτούς που γυρνούν στα "κουτουρού" τις ερημιές για ν'ανακαλύψουν φλέβες χρυσού και πολυτίμων λίθων. Όλοι μέσα μας έχουμε ένα ... χρυσοθήρα, όσο κι αν θέλουν να μας πείσουν πως είμαστε τεχνοκράτες και αγαπάμε την σιγουριά και την ασφάλεια.

Φαίνονται οι κινήσεις μας κάποτε τυχαίες, αδικαιολόγητες, κι όμως δεν είναι.

Σε βρίσκω στο δρόμο, σε ρωτώ που πας. Μου λες "πουθενά ... έτσι κόβω βόλτες" κι όμως βλέπω τον χρυσοθήρα μέσα σου, κάτι ψάχνεις να βρεις, κάτι βλέπεις κάπου, αλλά δεν ξέρεις που, κινείσαι στο άγνωστο... Θα μπορούσες να μου τα πεις όλα μ'ένα ποιηματάκι, με μία ζωγραφιά.

Ένα παιδάκι κάποτε είδε το χαρτί και το μολύβι που 'χα στα χέρια μου και μου το ζήτησε. Έφτιαξε γραμμές και σχήματα ακατανόητα τότε για μένα, γραμμές "τυχαίες", γραμμές στα "κουτουρού". Όταν το ρώτησα "τι είναι αυτό;" μου είπε πως είναι ένα ... μέρος, κι όταν το ξαναρώτησα "έχει πάει;" μου απάντησε έτσι ακριβώς: "Όχι δεν έχω πάει γιατί είναι πολύ μακριά, δεν μπορείς να πας εκεί γιατί πριν φτάσεις νυχτώνει".

Πόσοι από μας δεν έχουν κάνει ή δεν κάνουν το ίδιο; Πόσοι από μας με την Τέχνη δεν θέλουν να αγγίξουν πράγματα που δεν τα πλησίασαν ποτέ με τον ορθό λογισμό, κι ούτε ίσως τα φτάσουν ποτέ γιατί πριν τα φτάσουν ... νυχτώνει;

Αυτο το παιχνίδι του νου άλλοι το ονόμασαν υποσυνείδητο, άλλοι συναίσθημα, άλλοι μαγεία της τέχνης, όπως ο Φύσερ, άλλοι χώρο του ονείρου, όπως ο Νίτσε.

Το πως θα ονομάσουμε αυτή την τάση δεν έχει σημασία. Μπορούμε όμως να πούμε με βεβαιότητα πως είναι έμφυτη του ανθρώπου και σύμφυτη της τέχνης.

Προκειμένου τελικά για την παιδαγωγική της αξία είναι αυτή, που μέσω του καλλιτεχνικού μαθήματος, θα δώσει στο παιδί την δυνατότητα να πλάσει τους μύθους του. Γιατί όπως κάθε λαός έχει ανάγκη από τους μύθους του έτσι και το άτομο έχει ανάγκη από τους προσωπικούς του μύθους. Θα του δώσει την δυνατότητα να εκφράσει πράγματα που μήτε με τον ορθό λόγο τα έχει πλησιάσει, μήτε με τη κοινή γλώσσα μπορεί να εκφράσει και τα οποία δεν είναι εντούτοις απαραίτητο να εκφραστούν, όχι μόνο για την αναμφίβολη σημασία που έχουν για το παιδαγωγικό έργο του δάσκαλου, αλλά και για την βιολογική - συναισθηματική - κοινωνική ισορροπία του παιδιού.

Γενικότερα αυτή η δυνατότητα της τέχνης θα συμπληρώσει την επικοινωνία των ανθρώπων. Μέσω της τέχνης θα καταφέρουμε να γνωρίσουμε καλύτερα ο ένας τον άλλον, αποκαλύπτοντας πτυχές της προσωπικότητας μας που διαφορετικά παραμένουν μύχιες και ανεκτίμητες.

Αυτές οι κρυφές μας πτυχές, τα οράματα, τα όνειρά μας θέλουν να βρουν τρόπο να εκφραστούν, θέλουν να γίνουν πηγές δράσης, αλλά μέσα στην αδράνειά μας γίνονται πηγάδια που μας καταπίνουν. Η αποχή από την δημιουργική δράση σκοτώνει τα όνειρά μας. Τ' αναζητούμε, τ' αναζητούμε ακόμα και στα ναρκωτικά. Ας μη το δεχθούμε κι αυτό σαν τραγική μας μοίρα. Ας σκεπτόμαστε δημιουργώντας, ας κάνουμε δημιουργήματα και τα όνειρά μας. Είναι ο μόνος τρόπος δράσης στον οποίο πρέπει να συνηθίσουμε τους νέους ανθρώπους.

Διαφορετικά ας είμαστε σίγουροι πως υποβαθμίζοντας την τέχνη σαν παιδαγωγικό μέσο, υποβαθμίζουμε την δημιουργική δράση, με συνέπεια μιά σειρά από ικανότητες που, χαρακτηρίζουν τον άνθρωπο, να καταδικάζονται σε υπολειτουργία μέχρι και εξαφάνιση.

Δεν χρειάζεται να πω που βρίσκεται η ευθύνη. Αλλά από δω και πέρα ας έχουν υπ' όψη τους αυτοί που προγραμματίζουν την Γενική Παιδεία πως είναι απαραίτητο να συνεργασθούν μαζί μας. Δεν θέλω εδώ να πιαστώ με θέματα ειδικά πολιτικής, ... αν και θα ευχόμουν εκείνοι που κάνουν ειδικά πολιτική να κάνουν και λίγο ... τέχνη.

Είναι παράλογο να στρέφονται μονομερώς προς τις θετικές επι-
στήμες και την τεχνική όπως παλιότερα στρεφόντουσαν επίσης μονομε-
ρώς προς την κλασική παιδεία. Γιατί η παιδεία δεν αφορά στις φυ-
σικές επιστήμες ή τις λεγόμενες επιστήμες του Ανθρώπου, καθ'εαυτές,
αλλά αφορά στην εκδίπλωση των δημιουργικών δυνάμεων του ανθρώπου
και προπαντός τώρα, που τόσο κίνδυνοι απειλούν την ανθρωπότητα.

Όπου κι αν είναι τουλάχιστο τοποθετημένο, το κέντρο βάρους της
παιδείας δεν μπορεί να αφήνει έξω από την περιφέρειά του το ζήτημα
της αισθητικής καλλιέργειας. Μήτε φιλόλογοι, μήτε μαθηματικοί, μή-
τε τεχνικοί κτλ. μπορεί να γίνουν ολοκληρωμένες προσωπικότητες, ώρι-
μες για να αντιληφθούν και να δημιουργήσουν πολιτισμό, όταν στερού-
νται Καλλ. Παιδείας, γιατί όσο κι αν ήθελε να φανεί υπερβολικό μό-
νο μέσο αυτής της παιδείας είναι δυνατό κανείς να γίνει μέλος της
πολιτιστικής κοινότητας.

Μιλάμε όλοι για πολιτιστική αλλοτρίωση. Πώς θα μπορέσουμε να
νοιώσουμε το παρελθόν του πολιτισμού, πώς θα εκτιμήσουμε τις κληρο-
νομίες του παρελθόντος όταν οι ίδιοι δεν φτιάχνουμε πολιτισμό;
Όταν δεν δημιουργούμε, πώς θα αμυνθούμε στην αλλοτρίωση, τυποποιημέ-
νοι, με αμβλυμένα τα αισθητήριά μας, μέσ'στην αδράνεια και την μοιρο-
λατρία, καταποντισμένοι στα τεράστια κύματα του οπτικού - ηχητικού -
καταναλωτικού θορύβου;

Κι'όμως πρέπει να βρεθεί μιά άκρη. Πρέπει να σταματήσουμε τους
τεχνοκράτες. Να συμφιλιώσουμε τον άνθρωπο με τον κόσμο. Και ο μό-
νος τρόπος είναι η δημιουργική πράξη. Να βοηθήσουμε τα παιδιά να
γίνουν δημιουργοί. Και το λέω ανεπιφύλακτα: ο ρόλος του δασκάλου εί-
ναι από τους πιο ειλικρινείς ρόλους του σημερινού καλλιτέχνη. Ας
μην αφήσουμε άλλα παιδιά για τον μινώταυρο.

Η αισθητική είναι η ηθική του μέλλοντος λέει ο Γκόρκι. Και
μέλλων θα υπάρξει, γιατί σε κάποιο δρόμο, μεταξύ πεζοδρομίου και
ασφάλτου, υπάρχει το μουτζουρωμένο έστω, αλλά πάντα τρυφερό κεφαλάκι
κάποιου χορταριού που όπως παρατήρησε κάποτε ο ποιητής Πέτρος Ανταί-
ος, επιμένει να ξεμυτίζει.